

COLONIA PENITENCIARĂ

„Este un aparat deosebit", spuse ofițerul către explorator și îmbrățișa cu o privire oarecum admirativă aparatul, pe care îl cunoștea, totuși, foarte bine. Călătorul părea să fi acceptat doar din politețe invitația comandantului de-a asista la execuția unui soldat, condamnat pentru nesupunere și pentru insultă la adresa superiorului, colonia penitenciară nu domnea, pare-se, prea mult interes pentru această execuție. Cel puțin în această mică vale adîncă și împrejmuită de jur-împrejur cu povîrnișuri golașe, nu de față, în afară de ofițer și exploraor decît condamnatul — un om fălcos și abrutizat cu părul și fața răvășite — și un soldat; acela ținea în mîină un lanț greu ce se continua lanțurile mai mici, cu care condamnatul era celtuit la glezne, de mîini și de gît, și care erau prinse între ele prin alte lăntuguri de legătură. De altfel, condamnatul manifesta o asemenea supunere de cîine, încît aveai impresia că-l poți lăsa să umble liber pe povîrnișurile din jur și că, pentru a începe execuția, n-aveai decît să fluieri ca el să vină numaidecît.

Exploratorul se preocupa prea puțin de aparat și umbla încolo și încioace în spatele condamnatului cu vădită lipsă de interes, în timp ce ofițerul se îngrijea de ultimele pregătiri aci vîrîndu-se sub aparatul îngropat adînc în pămînt, aci urcîndu-se pe o scară, pentru a cerceta părțile superioare. Era o muncă pe care ar fi putut-o lăsa în seama unui mecanic, dar ofițerul o îndeplinea cu multă rîvnă, fie pentru că era un adept convins al acestui aparat, fie din cauză că munca aceasta nu putea fi încredințată altcuiva. „Acum totul e gata !" strigă el în sfîrșit, coborînd de pe scară. Era nespus de istovit, respira greu cu gura larg deschisă

și-și vîrîse două batiste fine, de damă, între gulerul uniformei și gît. „Uniformele astea sînt totuși prea greoaie pentru tropice", spuse exploratorul în loc să se intereseze de aparat, așa cum s-ar fi așteptat ofițerul. „Desigur, răspunse ofițerul, și-și spală mîinile murdare de ulei și unsoare într-un hîrdău cu apă ce sta la îndemîină, dar ele reprezintă patria ; nu vrem să ne pierdem patria. Acum priviți la acest aparat, adăugă el numaidecît, ștergîcidu-și mîinile cu o cîrpă și arătînd totodată spre aparat. Pînă nu de mult mai era nevoie să facem totul cu mîina, dar acum lucrează aparatul singur." Exploratorul dădu din cap, urmărind vorbele ofițerului. Acesta încercă să prevină eventualitatea oricărui incident neprevăzut și spuse în continuare : „Se întîmplă firește, și deranjamente ; sper, însă,

că azi nu va interveni nici unul, totuși, e bine să le prevedem și pe acestea. Aparatul trebuie să funcționeze douăsprezece ore fără întrerupere. Dar chiar dacă intervin unele deranjamente, ele sînt foarte neînsemnate și vor fi înlăturate numaidecît."

„ Dacă vreți să vă așezați ?" întrebă el în cele din urmă și scoase, dintr-un morman de scaune trestie, unul pe care-l oferi exploratorului ; acesta nu putu refuza. Ședea acum la marginea unei gropi, în care aruncă o privire fugitivă, nu era adîncă ; pe una din laturile ei, pămîntul săpat fusese grămădit într-un fel de val pe cealaltă se afla aparatul. „Nu știu, reluă ofițerul, dacă domnul comandant v-a explicat deja aparatul."

Exploratorul făcu din mîină un gest imprecis ; ofițerul nu aștepta decît atît, pentru aputea începe să explice el însuși aparatul, aparat, spuse el și prinse cu mîna o manivelă de care se sprijini, este o invenție a fostului nostru comandant. Am colaborat cu el de la primele experiențe și am luat parte parte la toate lucrările, pînă cînd aparatul a fost desăvîrșit. Meritul invenției îi aparține, numai lui. Ați auzit de fostul nostru comandant? Nu ? Ei bine, cred că nu afirm prea mult, dacă spun că organizarea acestei colonii penitenciare este opera sa. Noi, prietenii lui, am știut chiar în olipa cînd a murit, că organizarea acestei colonii este atît de desăvîrșită în sine, încît — cel puțin vreme de mai mulți ani — succesorul nu va putea modifica nimic, chiar dacă ar avea în cap mii de planuri noi. Previziunea noastră s-a și îndeplinit; noul comandant a fost nevoit să-și dea seama de asta. Păcat că nu l-ați cunoscut pe fostul comandant ! Dar, se întrerupse singur ofițerul, eu pălăvrălesc, iar aparatul lui se află aici, în fața noastră. După cum vedeți, se compune din trei părți. În decursul vremii s-au stabilit, pentru fiecare din ele, denumiri într-o cîțva populare. Partea de jos se numește patul, cea de sus desenatorul, iar aceasta suspendată, de-aici de la mijloc, se numește grapa. „Grapa ?" întrebă exploratorul. Nici măcar nu ascultase cu atenție, întrucît soarele dogorea nespuse de puternic în această vale lipsită de umbră și era greu să-și adune gîndurile. Îmbrăcat cu o tunică strînsă pe trup, ca de paradă, încărcată cu epoleți grei și cu fireturi, ofițerul îi apărură cu atît mai demn de admirație, cu cît explica totul atît de entuziast și, în timp ce vorbea, meșterea cu șurubelnița, ici-colo, la cîte un șurub. Soldatul fie, și el, în aceeași dispoziție ca exploratorul își înfășurase lanțul condamnatului încheieturii ambelor mîini,

sta cu o mînă pe armă, lăsase capul pe spate și nu se sinchisea de nimic. Exploratorul nu se miră de asta întrucît ofițerul vorbea franțuzește și nici soldatul nici condamnatul nu înțelegeau limba franceză. Cu atît mai surprinzător părea, desigur, faptul că osînditul se străduia totuși să urmărească explicațiile ofițerului. Își îndrepta neîncetat privirile, cu un fel de stăruință somnolentă, spre locul către care tocmai arăta ofițerul iar cînd exploratorul îl întrerupea cu cîte o întrebare, se uita, ca și ofițerul, la acesta. Da grapa, întări ofițerul, denumirea i se potrivește. Acele ei sînt dispuse ca la o grapă mînuită la fel ca aceasta, dar pe un singur loc și cu mai multă măiestrie. De altfel, veți înțelege totul mimaidecît. Aici, pe pat, este așezat condamnatul. Vreau să vă descriu mai întîi aparatul, și numai după aceea vă voi arăta cum stipulează. În felul ăsta, veți putea urmări totul mai bine. Mai ales că o roată dințată a desenatorului s-a tocit cam tare și scîrțîie rău cînd funcționează aparatul, astfel încît aproape nu te mai poți înțelege ; din păcate, piesele de schimb nu se pot procura aici decît cu

multă greutate. Așadar, acesta e patul, cum mai spus. Este acoperit complet cu un strat vată, al cărui rost îl veți afla mai tîrziu. Pe această vată este așezat cu burta în jos condamnatul, firește în pielea goală ; aici sînt curelele pentru mîini, aici cele pentru picioare, aici cele pentru gît ; cu acestea este ferecat bine. Aici, la capătul patului unde vine fața omului, după cum am mai spus, se află acest căluș de pîslă care poate fi reglat cu ușurință, în așa fel încît să-i intre omului tocmai bine în gură. Rostul lui e să-l împiedice să strige sau să-și muște limba. Firește că omul trebuie să accepte călușul de pîslă, întrucît altfel cureaua de la gît îi frînge grumazul." „Asta e vată ?" întrebă exploratorul, aplecîndu-se înainte. „Da, desigur, răspunse ofițerul zîbind, pipăiți-o singur." Și apucînd mina exploratorului, o trecu pe deasupra patului. „Este o vată preparată special, de aceea e greu s-o recunoașteți ; voi mai avea prilejul să vorbesc despre rostul ei." Exploratorul începu să prindă interes pentru aparat; ducîndu-și mîna la ochi pentru a-i feri de soare, se uită în sus la aparat. Era o construcție impunătoare. Patul și desenatorul aveau același contur și se asemănau cu două lăzi întunecoase. Desenatorul se afla cam la doi metri deasupra patului ; amîndouă erau legate la colțuri prin patru bare de alamă, că sclipeau în lumina soarelui. Intre lăzi oscila grapa, atîrnată de o bandă de oțel.

Dacă ofițerul abia observase indiferența de mai înainte a exploratorului, în schimb luă act numaidecât de interesul care se trezea acum în el, își întrerupse de aceea explicațiile, pentru ai da răgaz să examineze în liniște aparatul. Osînditul îl imită pe explorator ; deoarece nu-și putea duce mîna deasupra frunții, privi în sus clipind din ochii neumbriți.

„Așadar omul este așezat aici”, spuse exploratorul, lăsîndu-se pe spate în fotoliu și punînd picior peste picior.

Da întări ofițerul, apoi își împinse șapca pe **ceafă și-și** trecu mîna peste fața încinsă ; acum mai departe : Atît patul cît și desenatorul au propria lor baterie electrică ; patul are nevoie de ea pentru mișcările proprii, iar desenatorul pentru grapă. De-ndată ce omul este legat bine în curele, patul este pus în mișcare. El vibrează cu trepidații infime, dar foarte rapide, mișcîndu-se în același timp atît lateral, cît și în jos. Ați văzut, probabil, asemenea aparate în sanatorii ; numai că, la patul nostru, toate mișcările sînt calculate cu precizie ; ele trebuie să fie perfect acordate cu mișcările grapei. Executarea propriuzisă a sentinței revine, de fapt grapei.

„Care este sentința ?” întrebă exploratorul. „Nici asta n-o știți ?” spuse ofițerul uimit, și-și mușcă buzele. Să mă scuzați, dacă explicațiile mele n-au, poate, nici un șir ; vă cer iertare.Înainte vreme, explicațiile obișnuia să le dea comandantul ; dar noul comandant se sustrage de la această îndatorire de onoare ; faptul că nici măcar nu l-a informat pe un asemenea înalt oaspete — exploratorul încercă să respingă, cu amîndouă mîinile, această onoare, dar ofițerul insistă asupra expresiei — un asemenea înalt oaspete, cu privire la forma sentinței noastre este iarăși o inovație, care... pe buze i se contura o înjurătură, dar se stăpîni și preciza doar: eu n-am fost informat despre asta, nu este vina mea. De altfel, sînt cel mai în măsură să explic tipurile noastre de sentințe, întrucît am aici — se bătu cu mîna peste buzunarul de la piept — respectivele schițe făcute chiar de mîna fostului comandant.”

„Schițele făcute de mîna comandantului însuși ?” întrebă exploratorul : Dar întrunea toate calitățile astea ? Era soldat, judecător, constructor, chimist, desenator ?”

Sigur că da”, aprobă ofițerul dînd din cap, cu privirea fixă și pierdut pe gînduri. Apoi își examinează din nou mîinile ; i se păru că nu sînt destul de curate pentru a apuca planurile cu ele, de vaccea se duse la hîrdău și se mai spală o dată. După aceea

scoase la iveală o mică tașcă și spuse : „Sentința noastră nu e aspră. Condamnatului i se scrie cu grapa pe trup porunca pe care a încălcat-o. Acestui condamnat, — ofițerul arată spre omul de lângă el - se va scrie pe trup : Cinstește-l pe superiorul tău !"

Exploratorul aruncă o privire furișă spre condamnat; când ofițerul arată spre el, acesta lăasă capul în jos și păru să-și încordeze auzul, pentru a prinde câte ceva. Dar mișcările buzelor sale pe care le strângea convulsiv, trădau că nu izbutea să înțeleagă nimic. Exploratorul ar fi vrut să întrebe încă multe lucruri, dar în prezența osînditului nu mai întreabă decît: își cunoaște sentința ?" „Nu", răspunse ofițerul și vru să continue numaidecît cu explicațiile, dar exploratorul îl întrerupse : „Nu-și cunoaște sentință?" „Nu, spuse ofițerul din nou, apoi se opri o clipă, ca și cum ar fi cerut exploratorului să-și motiveze mai pe larg întrebarea, și spuse într-un tîrziu : Ar fi inutil să i se spună, afle pe propria-i piele." Exploratorul era pe punctul de-a tăcea, dar îl simți pe condamnat fixîndu-l cu privirea ; părea să-l întrebe dacă poate fi de acord cu procedeul descris. De aceea, deși se rezemase comod de spătar se aplecă din nou înainte și întreabă mai departe: „Dar știe măcar că a fost, de fapt, condamnat ? „Nici asta", spuse ofițerul și-i zîmbi exploratorului, părăind să mai aștepte și alte întrebări ciudate. „Nu se poate, reluă exploratorul, trecîndu-și mîna peste frunte, atunci omul ăsta nu știe nici măcar acum ce ecou a avut apărarea lui ? „N-a avut ocazia să se apere", ripostă ofițerul privind într-o parte, ca și cum ar fi vorbit pentru sine, nevrînd să-l jignească pe explorator prin relatarea unor lucruri de la sine înțelese. „Dar trebuia să i se ofere prilejul să se apere", insistă exploratorul ridicîndu-se din fotoliu.

Ofițerul își dădu seama că risca să fie împiedicat, pentru multă vreme, de a mai explica aparatul ; de aceea se duse lângă explorator, se atîrnă de brațul lui și arată cu mîna spre condamnat care, văzînd că atenția este vădit îndreptată asupra lui, luă poziția de drepti — de altfel și soldatul întinse de lanț — apoi ofițerul începu: „Lucrurile stau altfel. Aici, în colonia penitenciară, am fost desemnat judecător, în ciuda faptului că sînt atît de tînăr, și anume, pentru motivul că îl asistam și pe fostul comandant în toate chestiunile penale și că, dintre toți cunosc cel mai bine aparatul. Principiul după care iau hotărîrile este următorul : vina e întotdeauna mai presus de

orice îndoială. Alte tribunale nu pot urma acest principiu, întrucît sunt alcătuite din mai multe capete și mai au și alte instanțe superioare. La noi, însă, nu e așa, sau cel puțin nu era pe vremea vechiului comandant. Cel nou, firește că a și manifestat dorința de a se amesteca în judecata mea, dar am izbutit să-l țin deoparte, și voi izbuti și pe viitor. — Doriți să vă explic cazul , ? Este la fel de simplu ca și celelalte, Un căpitan a reclamat azi-dimineață că acest om care i-a fost repartizat ca servitor și care în fața ușii lui, a ațipit în timpul serviciului. Datoria lui este, de fapt, să se scoale la fiecare oră, cînd bate ceasul, și să salute în fața ușii căpitanului. Desigur, îndatorirea asta nu e grea, dar este necesară, întrucît omul trebuie să rămîna treaz atît pentru a face de pază, cît și pentru a putea sluji la nevoie. Noaptea trecută, căpitanul a vrut să vadă dacă servitorul își îndeplinește datoria. A deschis ușa cînd ceasul bătea ora două și l-a găsit dormind încovrigat. Și-a luat cravașa și l-a plesnit peste față. să se scoale și să ceară iertare, omul l-a apucat pe stăpîn de picioare, l-a scuturat bine și i-a strigat: «Aruncă-ți cravașa, că de nu te mănînc de viu !» — Acestea sînt faptele. Căpitanul a venit la mine acum o oră, eu am scris declarațiile lui și, imediat după aceea, sentința. Apoi am poruncit ca omul să fie pus în lanțuri. Totul a mers foarte simplu. Dacă l-aș fi chemat mai întîi pe omul acesta înaintea mea și l-aș fi interogat, s-ar fi născut tot felul de încurcături. M-ar fi mințit și, dacă aș fi izbutit să dovedesc că e mincinos, ar fi venit cu alte minciuni și așa mai departe. Astfel, însă, îl am în mîna și nu-i dau drumul. — Acum e totul limpede ? Dar timpul trece, execuția ar fi trebuit să înceapă de mult și eu nici n-am terminat cu explicarea aparatului." Îl sili pe explorator să se așeze din nou în fotoliu, trecu îndărăt lîngă aparat și relua : „După cum vedeți, grapa corespunde conformației omului ; aici e grapa pentru partea superioară a trupului, acestea sînt grapele pentru picioare. Pentru cap nu e destinat decît acest piron. Vă e totul limpede ?" Se plecă prietenos către explorator, pîrînd dispus să dea explicații cît mai amănunțite. Exploratorul privi grapa, încrețindu-și fruntea. Relatările referitoare la procedura judecătorească nu-l satisfăcuseră. Dar oricum — fu el nevoit să admită — aici era vorba de o colonie penitenciară, unde erau necesare măsuri speciale și , pînă la urmă, trebuia procedat militarmente. În afară de aceasta, își punea speranțele în noul comandant, care — după cît se părea — intenționa să introducă, firește, încetul cu

încetul noi măsuri ce nu puteau fi înțelese de mintea mărginită a acestui ofițer. Furat de asemenea gânduri, exploratorul se pomeni întrebînd: Va asista și comandantul la execuție ?" sigur, răspunse ofițerul, penibil impresionat de întrebarea neașteptată, apoi mutra lui prietenoasă se crispa deodată : Tocmai de aceea trebuie să ne grăbim. Ba chiar va trebui să-mi scurtez explicațiile, oricît îmi va părea de rău. Dar aş putea să le completez mai amănunțit mîinr cînd aparatul va fi din nou curățit — singurul lui cusur este că se murdărește foarte tare. Așadar, acum doar strictul necesar. Cînd omul se află lungit pe pat, iar acesta începe să vibreze, se lasă și grapa în jos, pe corpul lui. Ea se reglează automat, așa fel încît abia să atingă corpul omului cu vîrfurile acelor ; de îndată ce reglarea s-a făcut, această bandă de oțel se întinde și devine rigidă ca o bară. Și acum începe jocul. Un neinițiat nu poate observa nici o deosebire exterioară între **diferitele** pedepse. Grapa pare să acționeze uniform. Vibrînd continuu, ea își înfige vîrfurile în corp, care vibrează și el o **dată cu patul**. Pentru a da oricui posibilitatea să urmărească execuția grapa a fost confecționată din sticlă. Ne-am izbit de multe dificultăți tehnice la fixarea acelor în ea, dar, după multe încercări, totul a reușit perfect. N-am cruțat nici o osteneală. Și acum, ori cine poate vedea prin sticlă cum se execută inscripția pe trup. Nu vreți să vă apropiați și să priviți acele ?" Exploratorul se ridică încet, se apropie și se aplecă deasupra grapei. „Vedeți aici, continuă ofițerul, două feluri de ace, rînduite în diferite moduri. Lîngă fiecare ac lung este unul scurt Cel lung scrie, iar cel scurt stropește apă, pentru a spăla sîngele și a menține scrisul vizibil în permanență. Apa amestecată cu sînge este condusă în mici jgheaburi și din ele curge într-un jgheab principal, a cărui țeava de scurgere se termină în groapă." Ofițerul arată cu degetul drumul exact, pe care trebuia să-l parcurgă apa cu sîngele. Căutînd să reprezinte cît mai concret procesul, ținu mîinile căuș la gura țevii de scurgere ca și cum ar fi adunat în ele un sînge ipotetic, și atunci exploratorul își ridică în sus capul și vru să se tragă de-a-ndaratelea spre fotoliu, căutînd sprijin cu mîna în spate. Deodată văzu, cu nespusă groază, că și condamnatul urmase drumul ofițerului de a privi grapa mai de-aproa-pe. Îl trăsese puțin după el, de lanț, și pe soldatul adormit și stătea aplecat deasupra grapei de sticlă. Se vedea cum căuta și el să deslușească, cu ochi nesiguri, ceea ce priveau cei doi domni nu

izbutea să înțeleagă nimic, întrucît îi lipseau explicațiile. Se apleca ba într-o parte, ba ba cealaltă. Și cerceta sticla neconținut, cu privirea, de la un capăt la altul. Exploratorul schiță gestul să-l gonească de acolo, întrucît ceea ce făcea osînditul era probabil interzis sub pedeapsă. Dar ofițerul îl opri pe explorator, apucîndu-l cu o mînă, în timp ce cu cealaltă luă un bulgăre de pămînt din valul de lîngă groapă și-l aruncă în soldat. Acesta deschise ochii speriat, văzu îndrăzneala condamnatului, dădu drumul armei să cadă și se propti cu călcîiele în pămînt, smucind de lanț astfel încît osînditul căzu numaidecît grămadă; apoi privi la el cum se zvîrcolea pe jos zornăindu-și lanțurile. „Ridică-l în picioare!” strigă ofițerul, văzînd că osînditul abătuse prea mult atenția exploratorului. Acesta se aplecase chiar deasupra gropii, fără să țină seamă de ea, vrînd să constate ce se întîmplă cu condamnatul. Umblă cu el mai cu grijă !” strigă ofițerul din nou. Apoi ocoli aparatul, îl prinse pe condamnat de subsuori și, în timp ce acestuia îi fugiră de mai multe ori picioarele de sub el, îl ridică în sus cu ajutorul soldatului.

„Acum știu totul”, spuse exploratorul cînd ofițerul reveni lîngă el. „în afară de ceea ce e mai important, ripostă acesta, prinzîndu-l pe explorator de braț și arătîndu-i în sus : Colo în desenator, se află angrenajul de roți care imprimă mișcarea grapei, și acest angrenaj se reglează după schița făcută pentru pedeapsa respectivă. Folosesc încă schițele fostului comandant. Iata-le — scoase cîteva foi din tașca de piele — dar nu pot să vi le dau în mînă, sînt tot ce am niai scump. Luați loc, am să vi le arăt de la distanță și veți putea vedea totul foarte bine.” Arată prima foaie. Exploratorul ar fi vrut să-și exprime într-un fel admirația, dar nu văzu decît niște linii ce se încrucișau în toate felurile, ca un labirint ele erau atît de dese, încît acopereau toată hîrtia și nu mai puteai deosebi decît anevoie spațiile albe dintre ele. „Citiți!” spuse ofițerul. „Nu pot”, răspunse exploratorul. „Dar e foarte limpede”, ripostă ofițerul. „Este foarte artistic, continuă exploratorul evaziv, dar nu pot să descifrez.” „Da, vorbi ofițerul rîzînd și vîrî tașca de piele la loc, ăsta nu e un scris caligrafic pentru copii de școală. Trebuie să-l studiezi îndelung. Dar și dumneavoastră v-ați descurca în el, pînă la urmă. Firește, nu poate să fie un scris simplu ; nu trebuie să ucidă imediat, ci — în medie — abia după un interval de douăsprezece ore ; ora a șasea este calculată să fie momentul culminant. De aceea

scrisul propriu-zis trebuie să fie înconjurat de multe, multe ornamente ; el trebuie să acopere trupul numai ca un brîu îngust ; restul corpului este rezervat pentru înfloritură. Puteți să apreciați acum felul în care lucrează grapa și întregul aparat? — Ia uitați-vă !" Ofițerul sări pe scară, învîrte o roată și strigă de sus : „Atenție, dați-vă la o parte !", după care totul se puse în mișcare. Dacă n-ar fi scîrțîit roata, ar fi fost minunat. Ca și cum ar fi fost surprins de zgomotul stînjitor al roții, ofițerul o amenință cu pumnul, apoi făcu un gest de neputință cu mîinile, în chip de scuză față de explorator, și coborî iute pentru a supraveghea de jos mersul aparatului. Mai era încă ceva în neregulă, pe care-l observă numai el; se cățăără din nou pe scară, apucă apoi cu amîndouă mîinile ceva dinăuntrul desenatorului după care, : pentru a ajunge mai repede jos, nu se mai folosi de scară ci alunecă de-a lungul uneia din bare și strigă, cît putu de tare, la urechea exploratorului pentru a se face înțeles : „Pricepeți cum funcționează ? Grapa începe să scrie ; cînd este gata prima serie de scris pe spinarea omului, stratul de vată se răsucește și rostogolește încet corpul pe-o parte, pentru a oferi grapei o suprafață nouă pentru scris. Între timp, părțile rănite prin scriere ajung în contact cu vata — care oprește sîngerarea datorită preparației ei speciale — și sînt pregătite pentru adîncirea în continuare a scrisului. Acești dinți de aici, de la marginea grapei, smulg vata de pe răni, cînd corpul este răsucit mai departe, și o aruncă în groapă; iar grapa are apoi din nou pe ce lucra. Și astfel scrie din ce în ce mai adînc vreme de douăsprezece ore. Primele șase ore, condamnatul trăiește aproape la fel ca înainte, numai că simte dureri. După două ore i se scoate călușul de pîslă din gură, întrucît osînditul nu mai are putere să strige. Aici, în acest castron încălzit electric, așezat la marginea unde se află capul condamnatului, se pune orez fiert, iar omul, dacă are poftă, poate lua din el, atît cît prinde cu limba. Nici unul nu pierde prilejul. Cel puțin eu nu știu vreunul, și doar experiența mea e vastă. Abia după ceasul al șaselea își pierde pofta de a mai mânca. De obicei, în momentul acela îngenunchez aici și observ fenomenul. Rareori mai înghite ultima îmbucătură, o învîrte în gură, de colo pînă colo, și o scuipă apoi în groapă. Atunci trebuie să mă aplec, altfel mi-o aruncă în față. Cît de liniștit devine omul după ceasul al șaselea! în cel mai idiot dintre ei se trezește inteligența. Începe de la ochi. De la ei cuprinde apoi totul. O privește care

mai-mai că te ispitește să te așezi singur sub grapă. În rest nu se întâmplă, de

fapt nimic deosebit, doar atît că omul începe să descifreze scrisul și-și țuguie buzele de parcă ar asculta ceva atent. Ați văzut, nu e ușor să descifrezi scrisul cu ochii ; omul nostru îl descifrează însă cu rănile sale. Firește că trebuie o muncă imensă pentru aceasta ; este nevoie de șase ceasuri pentru desăvîrșirea ei. Apoi, grapa îl străpunge complet și-l aruncă în groapă, unde cade plescăind în apa amestecată cu sînge și cu vată. În clipa aceasta judecata s-a sfîrșit, iar noi — eu și soldatul - îl îngropăm."

Exploratorul plecase urechea către ofițer și privea cu mâinile vîrîte în buzunarele vestonului, cum lucra mașina. Condamnatul se uita și el, fără să priceapă însă ceva. Tocmai se aplecase puțin înainte, urmărind trepidațiile acelor cînd, deodată, la un semn al ofițerului, soldatul îi tăie pe la spate cămașa și pantalonii, cu un cuțit, așa fel încît căzură jos ; osînditul schiță gestul de a apuca straietele ce cădeau, vrînd să-și acopere golidunea, dar soldatul îl ridică în sus și scutură de pe el ultimele zdrențe. Ofițerul opri mașina și, în liniștea care se lăsa, osînditul fu așezat sub grapă. I se desfăcură cătușele și în locul lor fură prinse strîns curelele ; în primul moment, condamnatul păru să resimtă schimbarea aproape ca o ușurare. Apoi grapa fu lăsată mai jos îtrucît omul era cam costeliv. Cînd îl atinseră vîrfurile acelor, i se înfiora pielea pe trup în timp ce soldatul era ocupat cu mîna dreaptă a omului, acesta o întinse pe cea stîngă fără să știe însă încotro s-o ducă ; dar o întinse chiar în direcția unde se afla exploratorul. Ofițerul privea neconținut pieziș spre explorator, de parcă ar fi vrut să-i citească pe față impresia ce i-o făcea această execuție, despre care pînă acum îi dăduse măcar unele explicații superficiale.

Cureaua destinată încheieturii mîinii se rupse ; poate că soldatul întinse prea tare de ea. Era nevoie să intervină ofițerul ; soldatul îi arată bucata de curea ruptă. Într-adevăr, ofițerul se și duse lîngă el și explică, întorcînd fața spre explorator : „Mașina este tare cîrpăcită, din cînd în cînd nu se poate să nu se rupă sau să nu se frîngă cîte ceva ; dar asta nu trebuie să influențeze în rău impresia generală. De altfel, vom face rost numaidecît de ceva, ca să înlocuim cureaua ; am să folosesc lanțul ; firește că acesta va reduce din delicatețea vibrațiilor în ceea ce privește brațul drept." în timp ce fixa

lanțul, mai adăugă : „Mijloacele de întreținere a mașinii sînt acum foarte restrînse. Pe vremea vechiului comandant exista un fond alocat numai în acest scop și puteam dispune și eu de el. Exista aici o magazie, în care se păstrau tot felul de piese de schimb. Mărturisesc că aproape făceam risipă, dar numai înainte vreme, nu și acum, după cum pretinde noul comandant, care se slujește de orice pretext, pentru a combate vechile instituții. Acum administrează personal fondul pentru mașină și, cînd cer o curea nouă, îmi pretinde s-o aduc pe cea veche drept dovadă ; iar cea nouă sosește abia după zece zile și, pe deasupra, e de cea mai proastă calitate, nu-i bună de nimic. Nimeni nu se sinchisește, cum aș putea utiliza mașina între timp."

Exploratorul chibzui : nu face niciodată impresie, dacă te amesteci cu hotărîre în probleme străine. El nu era nici cetățean al coloniei penitenciare, nici cetățean al statului căruia îi aparținea aceasta. Dacă ar fi încercat să dezaprobe chiar să zădărnicească execuția, i s-ar fi putut spune : ești străin, astîmpără-te. La una ca asta n-ar fi putut să relice nimic, ci doar să adauge că, în acest caz, nu se mai înțelege nici el singur, întrucît călătorește doar cu intenția de a vedea și nicidecum de-a modifica legile de organizare a tribunalelor unor țări străine. Dar, în cazul în speță, lucrurile erau ispititoare. Injustețea procedurii și caracterul inuman al execuției erau neîndoioase. Nimeni n-ar fi putut presupune un interes egoist din partea exploratorului, întrucît condamnatul îi era străin, nu era un compatriot și nici un om să suscite compătimirea.

Exploratorul dispunea de recomandăția unor înalte foruri și fusese primit aici cu cea mai mare politețe ; iar faptul că fusese invitat să asist la această execuție părea chiar să însemne că i se cerea părerea cu privire la asemenea judecată. Acest lucru era cu atît mai verosimil, cu cît comandantul — după cum aflase mai mult decît limpede, acum — nu era un partizan al acestui procedeu și avea o atitudine aproape ostilă față de ofițer.

Deodată, exploratorul îl auzi pe ofițer strigînd de furie. Tocmai izbutise să vîre, cu destulă trudă, călușul de pîslă în gura condamnatului, cînd acesta închise ochii, cuprins de o greață imposibil de stăpînit, și începu să vomeze. Ofițerul îl smuci degrabă în sus, scoțîndu-i călușul și vru să-l întoarcă repede cu fața spre groapă ; dar prea tîrziu — murdăria curse pe mașină

în jos. „Totul e numai din vina comandantului, strigă ofițerul, zguduind barele de alamă ca scos din minți, îmi murdărește mașina și mi-o face ca o cocină !" Și arată exploratorului, cu mâini tremurătoare, ce se întâmplase. „Ore întregi m-am străduit să-l fac pe comandant să înțeleagă, că nu trebuie să li se mai dea de mâncare în ziua dinaintea execuției. Dar noua direcție, mai blîndă, este de altă părere. Cucoanele comandantului îl îndoapă pe osîndit cu tot felul de zaharicale înaint de-a fi dus la locul execuției. Toată viața lui n-a mîncat decît pește împutit și acu să mănînce dulciuri ! Dar și asta ar mai fi cum ar mai fi, n-aș avea nimic de zis, însă de ce nu se procură un nou căluș de pîslă, așa cum de mai bine de trei luni. Cum să nu ți se facă greață cînd iei în gură acest căluș, pe care l-au supt și l-au ros mai bine de o sută de oameni, în timp ce-și dădeau duhul ?" Osînditul revenise cu capul la loc și părea să se fi liniștit, în timp ce soldatul era ocupat să șteargă mașina cu cămașa de care-l dezbrăcase. Ofițerul veni lîngă explorator ; presimțind ceva, acesta făcu un pas îndărăt, dar ofițerul îl apucă de mînă și-l trase de-o parte. „Vreau să vă spun cîteva confidențial, vorbi el, îmi dați voie ?" Desigur", răspunse exploratorul, și-l ascultă cu ochii plecați în jos.

Această procedură și acest fel de execuție, pe care aveți prilejul să le admirați acum, nu MAI AU în prezent nici un partizan fățiș în colonia noastră. Eu sînt singurul susținător și în același timp și singurul reprezentant al moștenirii vechiului comandant. De gîndit la o perfecționare departe a procedeului, nici vorbă, toate eforturile mele se îndreaptă către păstrarea a ceea ce există. Cînd trăia fostul comandant, colonia era plină de partizanii săi ; și eu am în parte forța de convingere a fostului comandant dar îmi lipsește cu totul puterea de care dispunea el ; în consecință, adepții lui s-au dat la fund — există încă foarte mulți, dar nici unul, nu o mărturisește deschis. Dacă v-ați duce astăzi în ziua execuției, la o ceainărie și ați trage urechea, ați putea auzi cel mult aluzii cu donuă înțelesuri. Toți aceștia sînt adepți ai procedeului, dar nu-mi folosesc la nimic, sub actualul comandant, date fiind concepțiile actuale ale acestuia. Și acum vă întreb : Oare, din cauza acestui comandant și a cucoanelor lui, care-l influențează, trebuie să se ducă de rîpă asemenea operă a unei vieți întregi ? spuse el arătînd cu mîna spre mașină. Puteți îngădui una ca asta ? Chiar dacă nu sunteți decît un străin care petrece doar cîteva zile pe insula noastră ? Dar nu mai e timp de

pierdut, se pregătește ceva împotriva jurisdicției mele ; se și țin consfătuiri la comandament, la care nu sînt chemat să iau parte ; pînă și vizita dumneavoastră de astăzi este semnificativă pentru întreaga situație ; sînt lași și vă trimit pe dumneavoastră, un străin, ca avangardă. Ehei, pe vremuri, erau cu totul altfel execuțiile ! încă înainte de ziua execuției, valea se umplea de oameni pînă la refuz ; toți veneau numai pentru a privi; dimineața, în zori, își făcea apariția comandantul cu doamnele lui; fanfarele trezeau întreaga tabără ; eu dădeam raportul, arătînd că totul e gata ; asistența — din care nu era permis să lipsească nici un funcționar superior — se rînduia în jurul mașinii ; această grămadă de scaune de trestie este o mizeră rămășiță a acelor vremuri, strălucea, proaspăt curățită; aproape fiecare execuție luam piese de schimb nou-nouțe. Privitorii stăteau în vîrfurile picioarelor pînă acolo, sus, pe înălțimi și, în fața sutelor de ochi condamnatul era așezat sub grapă de către însuși comandantul. Ceea ce îi este îngăduit astăzi unui soldat de rînd, era pe atunci sarcina mea, a președintelui tribunalului, și munca asta mă onora. Apoi începea execuția ! Nici un zgomot nepermis nu tulbura funcționarea mașinii. Mulți nici nu mai priveau spre ea, ci ședeau pe nisip, cu ochii închiși ; toți știau că acum se face dreptate. În tăcerea ce domnea se auzea doar oftatul condamnatului — înăbușit de pîslă. Astăzi mașina nu mai e în stare să-i smulgă condamnatului nici măcar un geamăt mai sonor pe care să nu-l poată înăbuși pîsla ; pe-atunci acele care scriau picurau o soluție caustică, pe care azi nu mai avem voie s-o folosim. Ei, și-apoi venea ceasul al șaselea ! Era cu neputință să împlinești rugămintele tuturor celor ce voiau să privească de-aproape. În înțelepciunea lui, comandantul dispunea ca, în primul rînd, să se dea preferință copiilor ; eu puteam sta totdeauna în față, firește, avînd în vedere funcția mea ; de multe ori ședeam acolo cinchit, cu doi copii mici de-a dreapta și de-a stînga, pe brațe. Cum mai sorbeam cu toții expresia de transfigurare de pe chipul martirizat, cum ne mai scăldam obrazul în razele acestei dreptăți abia realizate și pe cale să dispară ! Ce mai vremuri, camarade !" Ofițerul uitase, pesemne, pe cine avea în față ; îl îmbrățișa pe explorator și-și lăsa capul pe umărul lui. Exploratorul era nespus de încurcat și privea, nerăbdător, pe deasupra ofițerului. Soldatul terminase curățatul mașinii și acum turna orez dintr-o cutie de tablă în castron. De-abia

observă aceasta condamnatul, care-și revenise cu totul, că și începu să întindă limba pentru a hălăi din orez. Soldatul îl tot împingea îndărăt, întrucât orezul era sortit pentru un moment ulterior ; în orice caz, era un lucru revoltător, să ia cu mâinile murdare orez din castron și să mănânce în fața condamnatului, care poftea și el.

Ofițerul se reculese numaidecât. „Să nu credeți că am vrut să vă înduișez, spuse el, știu prea bine, că e imposibil să mai faci astăzi pe cineva să înțeleagă acele timpuri. De altfel, mașina încă mai lucrează și impresionează prin ea însăși.

Impresionează prin ea însăși, chiar dacă stă singură în această vale. Iar cadavrul cade la urmă în groapă, într-un fel de zbor inimaginabil de aerian, chiar dacă în jurul gropii nu se mai adună oamenii cu sutele, ca muștele, cum se întâmpla, odinioară. Pe atunci a trebuit să construim o balustradă trainică în jurul gropii, dar acum s-a distrus de mult."

Exploratorul vru să scape de privirile ofițerului și cată în jur fără țintă. Ofițerul își închipui că străinul contemplă pustietatea văii; de aceea îl prinse de mâini și-l întoarse cu fața spre el, pentru a-l privi în ochi, apoi întrebă : Vă dați seama ce rușine trăim ?" iar exploratorul tăcu.

Ofițerul îi lăsă pentru o clipă mâinile ; sta tăcut, cu picioarele depărtate, cu mâinile în șold, și privea în pământ. Apoi îi zîmbi încurajator exploratorului și spuse: Ieri am fost în apropierea dumneavoastră, când v-a invitat comandantul. Am auzit invitația. Îl știu bine pe comandant. Am înțeles numaidecât ce urmărea cu invitația. Deși are suficientă putere pentru a lua măsuri împotriva mea, totuși încă nu îndrăznește ; în schimb, vrea să mă supună aprecierii dumneavoastră, a unui străin cu vază. A calculat totul cu multă grijă ; sînteți abia de două zile pe insulă, nu l-ați cunoscut pe fostul comandant și nici lumea lui de idei, sînteți încătușat de concepțiile europene ; poate sînteți din principiu chiar un adversar al pedepsei cu moartea, în general, și al unui asemenea mod de execuție mecanică, în special ; în afară de asta, veți vedea execuția desfășurîndu-se trist, fără participare publică, pe o mașină cam deteriorată — deci n-ar fi oare foarte probabil (așa își închipuie comandantul) ca, ținînd seama de toate astea, să considerați nepotrivită metoda mea ? Iar dacă o s-o considerați nepotrivită, atunci nu veți tăcea (vorbesc încă în spiritul comandantului), căci aveți încredere, desigur, în convingerile dumneavoastră verificate. Ați

văzut, fără îndoială, multe ciudățenii ale multor popoare și ați învățat să le respectați, de aceea probabil că nu veți interveni cu toată energia împotriva acestei metode, cum ați face-o în țara dumneavoastră. Dar comandantul nici nu are nevoie de atîta. Un simplu cuvînt imprudent, rostit în treacăt, este de-ajuns. Nici măcar nu e nevoie să concorde cu convingerea dumneavoastră, dacă în mod aparent vine în sprijinul dorinței lui. Sînt sigur că vă va descoase cu toată abilitatea. Iar cucoanele lui vor face cerc în jur și-și vor ascuți auzul ; veți spune cam așa : «La noi procedura judiciară este alta», sau «La noi acuzatul este interogat înainte de-a se da sentința» sau «La noi nu existau torturi decît în evul mediu». Toate acestea sînt observații perfect juste, care vi se par foarte firești, observații nevinovate, care nu lezează procedeul meu. Dar cum le va interpreta comandantul ? Îl și văd pe bunul comandant împingînd numaidecît scaunul; într-o parte și ieșind grăbit în balcon, le văd pe cucoanele sale dînd năvală după el, îi aud glasul — cucoanele îl numesc glas tunător — spune : «Un mare explorator din Occident, desemnat să cerceteze procedurile judiciare din toate țările, a spus că metoda noastră de modă veche este inumană. După această părere a unei asemenea personalități nu-mi mai este îngăduit, firește, să tolerez o astfel de metodă. Așadar, începînd de astăzi dispun — și așa mai departe.» Dumneavoastră veți vrea atunci să interveniți, cum că n-ați fi spus ceea ce afirmă el, că n-ați fi calificat metoda mea drept inumană, ci că, dimpotrivă, adîncă dumneavoastră pricepere o consideră drept cea mai umană și mai demnă de a fi aplicată oamenilor și că admirați mașina aceasta — dar va fi prea tîrziu. De altfel, nici n-ați putea răzbate pînă la balconul înțesat de cucoane ; veți căuta să atrageți atenția asupra dumneavoastră ; veți încerca să strigați ; dar o mîină de cucoană vă va astupa gura — iar eu și opera fostului comandant vom fi pierduți." Exploratorul fu nevoit să-și înăbușe un zîmbet; așadar, atît de ușoară era îndatorirea pe care el o considerase nespuse de grea ! Răspunse evaziv: „îmi supraapreciați influența ; comandantul a citit scrisoarea mea de recomandatie și știe că nu sînt un specialist în materie de proceduri judiciare. Dacă mi-aș spune părerea, ar fi doar aceea a unui particular, o părere cu nimic mai presus de a oricărui altul și, în orice caz, mult mai fără importanță decît părerea comandantului, care după cîte știu, are putere aproape nelimitată în această colonie penitenciară. Dacă părerea lui

referitoare la această procedură este atât de precizată, așa cum credeți dumneavoastră, atunci mă tem că a sosit, firește, clipa sfârșitului acestui procedeu, fără a mai fi nevoie de modesta mea contribuție."

Înțelegea oare ofițerul acest lucru ? Nu, încă nu-l înțelegea. El clătină hotărât din cap, privi în urmă spre condamnatul și soldatul, care tresăriră încetînd să se mai preocupe de orez, apoi se apropie de explorator fără să se uite în ochii lui, ci fixînd ceva nedefinit, pe veston, și vorbi mai încetișor decît înainte : „Nu-l cunoașteți pe comandant; dumneavoastră aveți față de el și față de noi toți — iertați-mi expresia — o atitudine plină de rezervă ; dar influența dumneavoastră, credeți-mă, e mai puternică decît vă închipuiți. Am fost fericit cînd am auzit că veți asista singur la execuție. Această dispoziție a comandantului trebuia să fie îndreptată împotriva mea, dar acum o voi întoarce în favoarea mea. Ferit de influența șoaptelor răuvoitoare spuse la ureche și de privirile disprețuitoare — ceea ce n-ar fi fost posibil în cazul unei asistențe mai numeroase — ați putut asculta explicațiile mele, ați văzut mașina și sînteți pe punctul de-a asista la execuție. Părerea dumneavoastră este desigur formată ; dacă mai persistă cumva unele îndoieli, ele vor fi înlăturate de priverile execuției. Și acum vă adresez rugămintea : ajutați-mă împotriva comandantului!"

Exploratorul nu-l lăsă să continue. „Cum aș putea-o face, exclamă el, e imposibil. Nu vă pot ajuta cu nimic, la fel cum nu vă pot dăuna cu nimic!

Ba puteți, sări ofițerul. Cu oarecare îngrijorare exploratorul îl văzu stringînd pumnii. Puteți, repetă ofițerul și mai insistent. Am un plan care trebuie să izbutească. Dumneavoastră credeți că influența pe care-o aveți nu este suficientă. Eu știu bine, însă, că este. Dar să admitem că aveți dreptate ! N-ar fi atunci necesar să încercăm orice, chiar și ceea ce pare să n-aibă șanse de succes, numai să putem salva această procedură ? Ascultați, deci, plănui meu. Pentru punerea lui în aplicare este necesar, în primul rînd, ca dumneavoastră să fiți astăzi foarte reținut în exprimarea părerii ce-o aveți despre metoda mea. Dacă nu veți fi întrebat direct, nu trebuie, în nici un caz, să vă spuneți părerea dar declarațiile dumneavoastră trebuie să fie scurte și neprecise ; lăsați să se observe că vă e greu să vorbiți despre asta, că sînteți revoltat, că — dacă ar fi să vă exprimați deschis — ar trebui să izbucniți în blesteme. Nu vă cer să mințiți ;

cîtuși de puțin ; să răspundeți doar scurt, cam așa : «Da, am asistat la execuție» sau, «Da, am ascultat toate explicațiile». Doar atît, nimic altceva. Pentru amărăciunea, care trebuie să apară vizibil pe chipul dumneavoastră, aveți destule motive, chiar dacă nu sînt în spiritul comandantului. El va înțelege totul pe dos, firește, în spiritul lui. Pe aceasta se întemeiază planul meu. Mîine, are loc, la comandament, o mare reuniune prezidată de comandant, la care iau parte toți funcționarii administrativi superiori. Comandantului îi place, firește, să facă un adevărat spectacol din aceste ședințe. A construit în sala respectivă o galerie, care este totdeauna înțesată de spectatori. Chiar și eu sînt nevoit să iau parte la aceste consfătuiri, dar mă cuprinde dezgustul. De rîndul acesta, veți fi invitat în orice caz la reuniune ; dacă vă comportați conform planului meu, atunci invitația comandantului se va transforma într-o rugămintă insistentă. Dar dacă, din vreun motiv neprevizibil, s-ar întîmpla totuși să nu fiți invitat, atunci va trebui desigur să cereți dumneavoastră o invitație și nu încape nici o îndoială că o veți căpăta. Așadar, să zicem că mîine vă aflați în loja comandantului împreună cu doamnele ; el privește deseori în sus, pentru a se asigura că sunteți acolo. După diferite subiecte de discuție fără importanță, ridicole, destinate doar asistenței — în general e vorba de construcții portuare, mereu numai construcții portuare ! — va veni în dezbatere procedura judiciară. Dacă el nu va aduce derstul de curînd sau chiar de loc vorba despre această procedură, voi avea grijă eu. Mă voi scula și voi prezenta raportul cu privire la execuția de azi. Foarte pe scurt, doar raportul acesta, De fapt nu se obișnuiește să se prezinte un asemenea raport, dar eu totuși am s-o fac. Comandantul îmi va mulțumi, ca totdeauna, cu un zîmbet prietenos, apoi nu se va putea abține să nu folosească binevenitul prilej ivit. «Tocmai s-a prezentat raporturi — așa va spune, sau ceva asemănător — despre execuție. Aș vrea să mai adaug la raport, că la această execuție a asistat marele explorator, despre a cărui vizită, cu care se onorează în mod deosebit colonia, ați aflat cu toții. Iar ședința noastră de astăzi capătă o semnificație mai înaltă, datorită prezenței sale. Nu credeți că ar fi bine să punem acestui mare explorator întrebarea, cum apreciază execuția aceasta de modă veche și procedura care o precedă ?» Firește, vor izbucni de pretutindeni aplauze, asentimentul general, iar eu voi fi cel mai entuziast. Comandantul se va înclina în fața dumneavoastră și

va spune : «Atunci, pun în numele tuturor întrebarea». Iar dumneavoastră veți trece în față, lângă balustradă. Să așezați mâinile pe ea așa, ca să le vadă toată lumea, altfel vi le vor lua cucoanele, ca să se joace cu degetele. Și va urma, în sfârșit, cuvîntul dumneavoastră. Nu știu cum voi suporta încordarea orelor ce le mai am de așteptat. În cuvîntarea dumneavoastră nu trebuie să vă rețineți; faceți gălăgie în jurul adevărului, aplecați-vă peste balustradă ; urlați, da, da, urlați-i comandantului în față părerea dumneavoastră, părerea dumneavoastră de nezdruncinat. Dar poate că nu vreți acest lucru, că nu corespunde caracterului dumneavoastră, poate că în patria dumneavoastră se adoptă altă atitudine în asemenea situații — și așa e bine, este într-un totul satisfăcător ; nu vă ridicați în picioare, spuneți doar cîteva cuvinte, murmurați-le doar atît cît să fie auzite de funcționarii așezați dedesubt ; este destul ; dumneavoastră nici nu trebuie să vorbiți despre lipsa publicului la execuție despre roata care scîrțîie, despre cureaua ruptă și despre dezgustătorul căluș de pîslă ; nu, toate astea rămîn în seama mea, și vă rog să mă credeți, că dacă nu-l voi face, cu spusele mele, să fugă din sală, măcar îl voi sili pe comandant să cadă în genunchi și să recunoască : «Mă plec în fața ta, bătrîne comandant». Asta e planul meu; vreți să mă ajutați să-l aduc la îndeplinire? Bineînțeles că vreți ; ceva mai mult: trebuie!" Ofițerul îl prinse pe explorator de amîndouă brațele și-l privi în ochi, respirînd greu. Ultimele fraze le urlase atît de tare, încît și soldatul și deținutul deveniseră atenți ; cu toate că nu înțelegeau nimic, se opriseră din mîncat și cătau spre explorator, mestecînd din gură.

Răspunsul ce trebuia dat îi era limpede exploratorului de la bun început; trecuse prin prea multe în viață, pentru a mai putea șovăi în cazul de față ; în fond era cinstit și nu cunoștea teama. Totuși, văzîndu-l pe soldat și pe osîndit, șovăi atît cît respiră o dată. În cele din urmă spuse, așa cum trebuia: „Nu!" Ofițerul clipi de mai multe ori, fără a-l slăbi din ochi.

„Vreți neapărat o declarație ?" întrebă exploratorul.

Ofițerul aprobă din cap, fără un cuvînt. „Sînt un adversar al acestei proceduri, continuă exploratorul; încă înainte de a-mi fi făcut confidențe — de care, firește, nu voi abuza, în nici un caz — am chibzuit, dacă am dreptul să intervin împotriva acestei proceduri și dacă intervenția mea ar putea avea vreo șansă, cît de mică, de succes. Mi-am dat seama limpede cui trebuie să mă adresez: bineînțeles comandantului. Dumneavoastră m-ați

ajutat să-mi lămuresc calea de urmat, fără însă a mă fi întărit și mai mult în hotărîrea mea ; dimpotrivă, convingerea dumneavoastră sinceră m-a emoționat, chiar dacă nu m-a putut atrage pe o cale greșită."

Ofițerul rămase mut, se întoarse apoi spre mașină, se apucă de una din barele de alamă și privi în sus, la desenator, puțin aplecat înainte, ca și cum ar fi verificat dacă totul este în ordine. Soldatul părea să se fi împrietenit cu osînditul; acesta din urmă îi făcu un semn, oricît îi era de greu din cauza curelelor strîns legate, și soldatul se aplecă spre el ; condamnatul îi șopti ceva, iar soldatul dădu din cap.

Exploratorul se duse după ofițer și-i vorbi: „încă nu știți tot ce vreau să fac. Voi spune comandantului părerea mea asupra procedului, dar nu în cadrul unei ședințe, ci între patru ochi ; de altfel, nici nu mai rămân atîta vreme aici, îneît să mai pot fi invitat la o ședință ; plec chiar mîine dimineață sau, în orice caz, mă îmbarc în zori."

Ofițerul părea să nu-l fi auzit. „Așadar, procedul nu v-a convins", vorbi el ca pentru sine și zîmbi cum zîmbește un bătrîn asupra neroziei unui copil, ascunzîndu-și îndărătul zîmbetului absentele sale gînduri. Atunci a sosit vremea", spuse el într-un tîrziu și își ridică spre explorator ochii limpezi, în care se deslușea un fel de invitație, de apel la participare.

A sosit vremea pentru ce ?" întrebă exploratorul neliniștit, dar nu primi nici un răspuns. Ești liber", se adresă ofițerul condamnatului, în limba lui. Acesta nu crezu la început. „Ei, ești liber", repetă ofițerul. Pentru prima oară, chipul condamnatului prinse să se însuflețească, Era oare adevărat ? Nu era doar o toană trecătoare de-a ofițerului? Obținuse călătorul străin îndurare pentru el ? Ce se-ntîmpla ? Acestea erau întrebările ce se citiră pe fața lui. Dar nu pentru multă vreme. Fie ce-o fi, condamnatul voia să fie liber, dacă i se îngăduia, și începu să se smucească, atît cît îi permitea grapa. Îmi rupi curelele, strigă ofițerul, stai liniștit ! Îți dau drumul îndată !" Apoi făcu semn soldatului și se apucară de treabă. Condamnatul rîdea singur în tăcere, întorcînd fața cînd la stînga, spre ofițer, cînd la dreapta, către soldat: nu-l , uită nici pe explorator.

„Scoate-l afară! porunci ofițerul soldatului. Trebuie să fii însă cu oarecare băgare de seamă din pricina grapei."

Datorită nerăbdării, condamnatul se alese cu cîteva zgîrieturi

pe spinare.

Din clipa aceasta, ofițerul nu-i mai acordă aproape nici o atenție. Se îndreaptă spre explorator, scoase din nou la iveală mica tașcă de piele, răsfoi în ea, găsi în cele din urmă foaia căutată și i-o arată. „Citiți”, zise el. „Nu pot, răspunse călătorul, am spus doar că nu pot citi aceste file.” „Uitați-vă bine la foaia asta”, ripostă ofițerul și veni alături de explorator, pentru a citi împreună cu el. Când nici acest lucru nu fu de nici un folos, ofițerul își trecu degetul mic la oarecare distanță pe deasupra hîrtiei, de parcă n-ar fi trebuit atinsă cîtuși de puțin, și încercă să-i ușureze astfel exploratorului cititul. Exploratorul își dădu toată silința, pentru a-i fi măcar în felul acesta agreabil ofițerului, dar nu izbuti să citească. Atunci ofițerul începu să silabisească scrisul, apoi citi totul încă o dată, curgător : „Fii drept ! așa zice aici — vorbi ofițerul - acum puteți citi fără-ndoială.” Exploratorul se aplecă atît de mult deasupra hîrtiei, încît ofițerul o depărtă repede, de teama de-a nu fi atinsă; exploratorul nu mai spuse nimic, dar se vedea limpede că încă nu izbutise să descifreze nimic „Fii drept, așa zice aici”, repetă ofițerul. Așa o fi, răspunse exploratorul, cred că asta „Bine”, vorbi ofițerul satisfăcut măcar în parte apoi se urcă pe scară cu foaia în mînă ; așeză foaia cu multă grijă în desenator și păru să modifice complet dispozitivul angrenajului ; fu o muncă anevoioasă — probabil că era vorba de roțițe mici de tot; uneori capul ofițerului dispărea cu totul în desenator, atît de minuțios trebuia verificat mecanismul.

Exploratorul urmări munca aceasta neînterupt, de jos, astfel încît îi înțepeni gîtul, iar ochii începură să-l doară din cauza luminii soarelui, ce se revărsa din cer. Soldatul și condamnatul aveau de lucru unul cu altul. Cămașa și pantalonii osînditului, care se și aflau în groapă, fură pescuite de soldat cu vîrful baionetei. Cămașa era îngrozitor de murdară și condamnatul o spală în hîrdău. Când se îmbracă, apoi, cu pantalonii și cămașa, rîseră cu poftă și soldatul și osînditul intrucît îmbrăcămintea fusese spintecată la spate de sus pînă jos. Probabil că osînditul se simțea obligat să-l distreze, intrucît se rotea în cerc, cu hainele spintecate, în fața soldatului care ședea ciucit pe pămînt și rîdea bătîndu-se cu palmele pe genunchi. Oricum, ceva-ceva se mai stăpîneau, ținînd seama de prezența domnilor.

În sfîrșit, după ce termină sus, ofițerul îmbrățișă totul încă o dată în amănunt cu privirea zîmbind ; după aceea închise

capacul desenatorului, care fusese deschis pînă atunci, coborî, se uită în groapă, apoi la condamnat, și constată cu mulțumire că acesta își luase hainele de-acolo; pe urmă se duse la hîrdău pentru a-și spăla mîinile, observă prea tîrziu murdăria respingătoare a apei, se întristă că nu-și poate curăța mîinile, după care le vîrî în nisip — soluție ce nu-l satisfăcea, dar n-avea încotro ; apoi se ridică în picioare și începu să-și descheie nasturii de la tunică. Cu această ocazie îi căzură în mînă, mai întîi, cele două batiste de damă pe care le vîrîse sub guler.

„Uite-ți batistele", spuse el și le aruncă osînditului. Apoi se adresă exploratorului, explicînd : „Cadouri de la femei".

În ciuda grabei cu care-și scoase tunică și cu care se dezbracă apoi complet, el împături cu deosebită grijă fiecare obiect de îmbrăcăminte, ba chiar mîngîie cu degetele fireturile tunicii și îndreptă un eghilet. Firește, se potrivea prea puțin cu această grijă faptul că, de îndată ce termina împăturitul unui obiect, îl arunca numaidecît în groapă cu un gest nerăbdător.

Ultimul lucru care-i rămase fu sabia scurtă, cu centironul.

Scoase sabia din teacă, o frînse, adună laolaltă — frînturile săbiei, teaca și centironul — și le aruncă atît de violent, încît zăngăniră jos, pe fundul gropii.

Acum era gol pușcă. Exploratorul își mușcă buzele, dar nu spuse nimic. De fapt știa ce va urma, dar n-avea nici un drept să-l împiedice pe ofițer în intențiile sale. Dacă procedura judiciară, la care ținea atît de mult era pe punctul de a fi abolită — probabil ca urmare a intervenției, pe care exploratorul se simțea obligat s-o facă — atunci ofițerul acționa acum așa cum trebuia ; nici exploratorul n-ar fi reacționat altfel, în locul lui.

Soldatul și osînditul nu pricepură mai întîi nimic, de altfel la început nici măcar nu priviră într-acolo. Condamnatul era nespus de bucuros că-și recăpătase batistele, bucuria lui însă nu fu de lungă durată, întrucît soldatul i le înhață cu un gest iute, neprevăzut. Condamnatul încerca acum să și le reia de sub centurionul unde le pusese soldatul la păstrare, dar era vigilent. Se luptară astfel, mai mult în glumă. Abia cînd ofițerul rămase gol de tot, deveniră și ei atenți. În special condamnatul părea pătruns de presimțirea unei mari întorsături. Ceea ce i se întîmplase lui, se petrecea acum cu ofițerul. Călătorul străin dăduse probabil ordin în acest sens. Aceasta era așadar răzbunarea. Fără să fi pătimit el însuși pînă la capăt, era răzbunat, în schimb, pînă la capăt. Pe chipul lui se

înfiripă un rîs tăcut, cu gura pînă la urechi, care nu se mai stinse.

Ofițerul se îndreptă spre mașină. Dacă și înainte de aceasta se vădise destul de limpede cît de bine se pricepe s-o mînuiască, acum a rămînea aproape consternat de felul cum o manevra și cum ea asculta. Doar apropie mîna de grapă, și aceasta se ridică și se lăsă de mai multe ori, pînă cînd atinse înălțimea potrivită, pentru a-i face loc dedesubt; abia atinse marginea patului, și acesta începu numaidecît să vibreze ; călușul de pîslă i se apropie de gură; se văzu bine cum ofițerul nu voia să-l accepte, dar șovăiala dură doar o clipă, după care se supuse numaidecît și îl prinse cu dinții. Totul era pregătit dar curelele atîrnau în părți, desfăcute, se părea că sînt inutile ; nu era nevoie ca ofițerul fie legat cu ele. Deodată condamnatul văzu curele libere și, după cum socotea el, execuția nu putea fi desăvîrșită dacă acestea nu erau strîns legate, așa că-i făcu semn grăbit soldatului și alergară într-acolo să-l încătărămeze pe ofițer. Acesta apucase să întindă un picior pentru a împinge manivela ce trebuia să pună în mișcare desenatorul ; cînd îi văzu pe cei doi venind, își trase piciorul îndărăt și se lăsă legat cu curelele, firește că nu mai putea ajunge pînă la manivelă; nici soldatul, nici osînditul n-ar fi descoperit care este, iar exploratorul era decis să nu se cîntească din loc. De altfel nici nu fu nevoie ; de-abia fură prinse curelele în cataramă, că mașina și începu să lucreze ; patul trepida, acele dansau pe pielea ofițerului, grapa oscila în sus și în jos. Exploratorul privea de o bună bucată de vreme, cînd își aduse deodată aminte că o roată a desenatorului ar fi trebuit să scîrțîie ; dar totul funcționa în liniște, nu se auzea nici un zumzăit.

Lucrînd atît de liniștit, mașina dispăru din atențiacelor trei. Exploratorul privea spre soldatul și condamnatul care se aflau de cealaltă parte a mașinii. Condamnatul părea cel însuflețit, totul îl interesa la mașină ; aci se lăsa în jos, pe vine, aci se ridica în vîrfurile picioarelor, mereu cu degetul arătător întins, pentru

a-i arăta ceva soldatului. Exploratorul fu cuprins de un sentiment penibil. Era hotărît să rămînă de față pînă la urmă, dar nu mai putea îndura multă vreme să-i privească pe cei doi. „Duceți-vă acasă", le spuse el. Poate că soldatul ar fi fost gata s-o facă, dar condamnatului i se păru ordinul acesta ca un fel de pedeapsă. Se rugă, implorînd cu mîinile împreunate, să-l lase de față iar cînd exploratorul rezistă, dînd hotărît din cap,

căzu chiar în genunchi. Exploratorul văzu că ordinele nu aveau nici un efect și vru să se ducă dincolo, la cei doi, pentru a-i lua la goană. Deodată auzi un zgomot sus, în desenator. Privi într-acolo. Așadar totuși era deranjată o roată? Era altceva, însă. Capacul desenatorului se ridică încet, apoi se deschise de tot. Dinții unei roți se iviră, săltându-se în sus ; în curînd apăru roata întreagă, ca și cum o forță uriașă contractase întreg desenatorul și nu mai rămăsese nici un loc pentru această roată ; roata se învîrți pînă la marginea desenatorului, căzu jos, se duse de-a dura o porțiune pe nisip, după care rămase culcată pe lat. Între timp ieșise la iveală încă o roată, după care urmară multe altele, mari și mici abia deosebindu-se între ele ; cu fiecare se repeta același lucru, de fiecare dată credeai că desenatorul s-a golit complet, dar deodată apărea altă grupă de roți, deosebit de numeroasă, care se ridicau în sus, cădeau și se rostogoleau pe nisip, pentru a se culca apoi pe lat. Privind la ceea ce se petrecea, condamnatul uitase de-a binelea de ordinul exploratorului ; roțile îl vrăjeau cu totul și voia, de fiecare dată, să prindă una, ba chiar îl îndemna și pe soldat să-i ajute, dar trăgea mîna îndărăt înspăimîntat, întrucît urma numaidecît altă roată, care-l speria cînd începea să se rostogolească.

În schimb, exploratorul era îngrijorat ; se părea că mașina avea să se năruie toată ; mersul ei liniștit era o simplă iluzie ; avea sentimentul că acum trebuie să se ocupe de ofițer, întrucît acesta nu se mai putea îngriji de el însuși. Dar, în timp ce căderea roților îi acapara atenția cu totul, uită să mai supravegheze restul mașinii ; cînd totuși se plecă spre grapă, după ce ultima roată părăsi desenatorul, avu o surpriză nouă, supărătoare, grapa nu mai scria, ci doar înțepa, iar patul nu răsucea corpul, ci îl împingea doar în sus și-l înfigea în ace, vibrînd. Exploratorul vru să intervină ; dacă ar fi putut, ar fi oprit totul, întrucît aceasta nu mai era o tortură, așa cum urmărea ofițerul, ci de-a dreptul un asasinat. Întinse mîinile înainte. Deodată grapa se deplasă lateral, cu trupul ofițerului înfipt în ace, cum se întîmpla de obicei abia în ceasul al doisprezecelea. Sîngele curgea în mii de șiroaie, dar nu era amestecat cu apă, întrucît de rîndul acesta țevișoarele de apă nu funcționaseră. Apoi dădu greș și ultimul act; trupul ofițerului nu se desprinse din acele lungi, ci rămase atîrnat deasupra gropii, fără să cadă în ea, lăsînd doar să i se scurgă sîngele. Grapa vru să revină la locul ei, dar, ca și cum ar fi

simțit ea însăși că nu s-a eliberat de povară, rămase mai departe atârnată deasupra gropii. „Puneți mîna odată și dați ajutor !” strigă exploratorul soldatului și osînditului, pe deasupra gropii, și apucă el însuși de picioarele ofițerului. Voia să apuce de picioare, ceilalți doi trebuiau să-i ia capul, pe partea cealaltă, și astfel să desprindă trupul, încet, din ace. Dar cei doi nu se puteau hotărî; condamnatul întoarse chiar spatele ; exploratorul trebui să se ducă la ei, dincolo, și să-i împingă cu sila pînă la capul ofițerului. Cu accst prilej văzu, aproape fără voia lui, chipul mortului. Era așa cum fusese și-n viață ; nu se citea pe el nici un semn al izbăvirii făgăduite ; ofițerul nu găsise în mașină ceea ce aflaseră toți ceilalți; buzele erau contractate, ochii deschiși parcă erau vii, privirea era liniștită și plină de convingere, prin frunte îi ieșise vîrfurile pironului cel mare de fier.

Cînd călătorul, urmat de soldat și de osîndit, ajunse la primele case din colonie, soldatul arată spre una dintre ele și spuse : „Aici e ceainăria”.

La parterul casei se afla o încăpăre scobită în , pămînt joasă, ca o speluncă, cu tavanul și pereții afumați. Înspre stradă era deschisă pe toată lățimea ei. Deși ceainăria se deosebea prea puțin de restul caselor din colonie, care erau toate dărăpănate, în afară de palatul comandantului, ea făcu totuși asupra exploratorului impresia unei amintiri istorice, evocîndu-i forța vremurilor trecute. Se apropie, trecu — urmat de însoțitorii săi — printre mesele neocupate, ce se înșirau pe stradă în fața ceainăriei, și respiră aerul rece, îmbîcsit, care răzbătea dinăuntru. „Bătrînul este îngropat aici, spuse soldatul, preotul a refuzat să-i dea un loc în cimitir. O vreme lumea nu s-a putut hotărî unde să-l îngroape ;

în cele din urmă l-au aruncat aici. Cu siguranță că ofițerul nu v-a povestit nimic despre asta, căci îi era nespuse de rușine. A încercat chiar de cîteva ori, noaptea, să-l dezgroape pe bătrîn, dar a fost întotdeauna luat la goană.” „Unde e mormîntul ?”

întrebă exploratorul, căruia nu-i venea să-l creadă pe soldat. Alergară numaidecît amîndoi — soldatul și osînditul — înaintea lui și-i arătară, cu mîinile întinse, locul unde trebuia să fie mormîntul. Îl conduseră pe explorator pînă lîngă peretele din fund, unde ședeau clienții la cîteva mese. Erau pesemne muncitori din port, bărbați zdraveni cu bărbi scurte, de un negru lucitor. Toți erau fără surtucuri, aveau cămăși zdrențuite, erau oameni sărmani, umiliți. Cînd se apropie

exploratorul, cîțiva dintre ei se ridicară și se lipiră de perete, privind spre el. „E un străin, se auziră șoapte în jurul exploratorului, vrea să vadă mormîntul.” împinseră într-o parte mesele, sub care se afla într-adevăr o lespede de mormînt. Era o piatră simplă, destul de scundă pentru a putea fi ascunsă sub o masă. Avea o inscripție cu litere foarte mici, așa încît exploratorul fu nevoit să îngenunche pentru a o citi. Pe ea scria : «Aici odihnește fostul comandant. Partizanii lui, care nu pot avea astăzi nici un nume, l-au așezat în mormînt și i-au pus o lespede. Dăinuie profeția că, după un anumit număr de ani, comandantul va învia și va porni din această casă, în fruntea partizanilor săi, la recucerirea coloniei. Credeți și așteptați !» După ce termină de citit și se ridică, exploratorul îi văzu pe oameni stînd în jurul lui și hlizindu-se, de parcă ar fi citit și ei inscripția, ar fi găsit-o ridicolă și l-ar fi invitat să se alătore părerii lor. Exploratorul se făcu a nu observa, le împărți cîțiva bănuți, apoi mai așteptă pînă ce masa fu împinsă la loc deasupra lepezii, și ieși din ceainărie, îndreptîndu-se spre port.

Soldatul și osînditul găsiră în ceainărie cunoscuți, care-i opriră acolo. Dar probabil că se descotorosiră repede de ei, întrucît călătorul abia ajunsese la mijlocul lungii scări ce ducea jos, la bărci, cînd cei doi porniră în fugă după el. Se vede treaba că voiau să-l silească pe explorator, în ultima clipă, să-i ia cu el. În timp ce exploratorul se tocmea jos cu un barcagiu care să-l ducă pînă la vapor, cei doi veneau în goană pe scară, în tăcere, întrucît nu îndrăzneau să strige. Cînd ajunseră jos, exploratorul se și afla în luntre, iar barcagiul tocmai o desprindea de mal. Ar mai fi putut încă să sară în barcă, dar exploratorul ridică de pe fundul ei un odgon greu, cu noduri, și-i amenință cu el, împiedecîndu-i astfel să facă saltul.